

УДК 377.36(430)

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА В НІМЕЧЧИНІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Наконечна М.В.Львівський техніко-економічний коледж
Національного університету «Львівська політехніка»

Освіта України, на сучасному етапі її розвитку потребує глибоких змістовних реформ, а необхідність у висококваліфікованих фахівцях зумовили необхідність вивчення та впровадження зарубіжного досвіду. В статті розглянуто систему професійної освіти Німеччини, оскільки Німеччина як одна із країн-членів Болонської співдружності має високий рівень освітніх стандартів, є високорозвинутою країною в економічному, соціальному та індустріальному плані, а модель освітнього процесу є запозиченою багатьма країнами. Професійна освіта Німеччини починалася з ремісничих шкіл, згодом у ході розвитку суспільства були створені початкові школи (1-4 класи), реальні, спеціальні, народні школи, гімназії (5-9, 10 класи), професійні вищі школи, спеціальні училища, професійні гімназії, університети. В статті проаналізовано розвиток професійної освіти в Німеччині з позицій її ступеневої побудови та урахування чинників, що сприяли формуванню якісної ефективної професійної освіти загалом, вищої професійної освіти зокрема в історичному контексті і з позицій сучасності.

Ключові слова: професійна освіта, дуальна система, професійна вища школа, початкова школа, реальна, народна школи.

Постановка проблеми. Вихід України на міжнародний ринок економіки та праці, залучення іноземних партнерів в різні галузі економіки та сферу послуг та потреба у висококваліфікованих кадрах зумовили нагальну потребу модернізації професійної освіти, впровадження прогресивних дієвих методів, розробку нової структурної моделі розвитку професійно-освітньої системи, що і викликало необхідність вивчення та запозичення досвіду інших країн. Освітня система Німеччини займає чільне місце в європейському освітньому середовищі, її структурний та змістовий компоненти розраховані на кожного громадянина країни і заслуговують вивчення та впровадження в Україні.

Мета статті. Метою статті є аналіз змісту освітніх реформ та становлення системи освіти в Німеччині, виокремлення їх впливу на розвиток професійної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історично-педагогічний аналіз становлення професійної освіти в Німеччині та аспекти її формування вдало та змістовно висвітлено у працях таких українських вчених як Т. Козак, Н. Абащкіної, Л. Кноденль, М. Степко, Н. Кравець,

О. Дмитренко; зарубіжні К. Айсман, Й. Баумерт, Г. Кершенштейн. Навчання у середній школі Федеративної Республіки Німеччина вивчав М. Авраменко. Загальноосвітню і професійну підготовку кваліфікованих працівників у ФРН досліджував Р. Гатін, М. Желуденко, А. Кириловський, Н. Кравець, дуальну систему освіти висвітлювали у своїх роботах Т. Козак, М. Кузів.

Виклад основного матеріалу. Професійна освіта Німеччини бере початок з Раннього Середньовіччя. Саме у цей період виявлені початки зародження професійної освіти, модель якої мала форму індивідуального навчання у майстра. Пізніше кількість учнів збільшилася до трьохчотирьох, віком від 12 до 18 років і тривало приблизно чотири роки – так утворилися так звані ремісничі школи [7, с. 10]. Набуття професійних навиків відбувалося шляхом багаторазового повторення та виконання тієї чи іншої операції чи ряду операцій, притаманних конкретній професії. Вслід за ремісничими школами з'явилися лицарські академії будівельного, сільськогосподарського, економічного напрямку, художні академії, торгові та будівельно-професійні школи. У ході розвитку суспільства, створення під-

приємств та фабрик у XIX ст. значно зросла кількість учнів у ремісничих школах і майстер-учитель вже не мав змоги достатньо часу приділяти кожному учневі, тому виникла необхідність реформувати дану форму освіти [1]. В майбутньому освітній процес був розділений на теоретичну та практичну частини і був регульований «Положенням про ремісництво» (1869-1871 рр.), метою якого було упорядкування системи професійної освіти: підприємства зобов'язані були направляти учнів у школи подальшого навчання (Fortbildungsschule) для отримання загальної освіти і професійних теоретичних знань. У 1876 році державний діяч, економіст К. Бухер ввів систему згідно якої професійна підготовка повинна була здійснюватися в школах чи майстернях, а школи зобов'язані були мати свої навчальні майстерні [11, с. 20-21]. Загалом реформаційні процеси професійної освіти час від часу зазнавали змін. Так з 1869-1932 рр. були перші спроби удосконалення професійної освіти: були складені перші навчальні програми, зміст яких полягав у поєднанні теоретичного та практичного навчання.

У ці роки багато німецьки вчених-педагогів вивчали та досліджували становлення професійної освіти. Так Г. Кершенштейнер був одним із перших, що ввів поняття «дуальної системи». Будучи на посаді шкільного радника в Мюнхені обшарпував, створені на той час, народні та ремісничі школи у відповідності до їх спеціалізації: майстерні, лабораторії, кухні, шкільні сади, класи для креслення, куточки живої природи, тощо. Г. Кершенштейнер категорично заперечував ефективність переходу дитини у доросле життя через існуюче професійне навчання і наполягав на поступовій освіті.

Набуття знань у школах відбувалося відповідно до віку і навчання у таких школах і сприяло визначенню учнів у виборі професії. Вже у ті роки розвиток особистості займав чільне місце і розвиток освіти був спрямований на саму особистість, її індивідуалізацію, задоволення її внутрішніх потреб. Велику роль у розвитку освіти відіграла перебудова Німеччини у промислового та економічного плані. Розбудова фабрик, заводів, вихід країни на потужну світову індустріальну платформу зумовили необхідність підвищення рівня кваліфікації фахівців. І для збереження сформованих освітніх програм та недопущення дестабілізації в освітній системі був прийнятий Закон «Про захист ремісників» у 1897 році, а у 1980 році було створено Німецький комітет з питань технічної освіти, компетенцією якого було вивчення, узагальнення професійної та загальної освіти, правове регулювання, структурізація та систематизація кваліфікаційних освітніх програм та дуальної системи навчання [7].

З 1933 по 1944 роки професійна освіта Німеччини характеризувалася технічним розвитком, оновленням структури змісту навчання, створенням нових освітніх програм, впровадженням обов'язкового професійного навчання [1].

З 1945 по 1960 рік у зв'язку з закінченням Другої світової війни відбувалися як політичні зміни так і економічного та освітнього характеру. Освіта Німецької Демократичної Республіки ввійшла у підпорядкування єдиного управління народною освітою, а Федеративної Республіки

Німеччина-земельним міністерствам освіти, що утворилися внаслідок адміністративного поділу на федеральні землі окремими органами управління. В цей період відкрилися народні школи (на зміну ремісничим) на базі підприємств, було прийнято ряд нормативних актів щодо освіти: Закон «Про єдину соціалістичну систему освіти», 1965 р.; Закон «Про професійну освіту», 1696 р.; «Структурний план освіти», 1970 р.; Закон «Про захист працюючої молоді» 1969 р. У відповідності саме до цього закону Федеральна установа праці Німеччини повинна була співпрацювати з загальноосвітніми та професійними закладами освіти. Так у 1971 році було укладено «типову угоду» про співпрацю школи і професійних консультаційних центрів, зміст якої полягав у забезпеченні учнів інформацією про професії, заклади освіти, структуру та зміст професійної освіти, тобто так звана профорієнтація [7, с. 18].

На початку XX ст. Німецький комітет з питань виховання і освіти прийняв рішення про реформу народної школи в головну та впровадження дуальної системи освіти у заклади професійної підготовки. Ця система і дотепер має світове визнання. Дуальна система підготовки включає в себе теоретичне навчання – 1-2 дні і 3-4 дні практичне навчання, тобто на виробництві. Атестація випускників закладів, що працюють за дуальною системою здійснюється незалежною комісією Торгово-промислових та Ремісничих палат. В ході досліджень ця система визнана на міжнародному рівні і як вагомий чинник розвитку країни, особливо у післявоєнний час. У 1969 році. Центральний координаційний орган управління освітою і культурою Німеччини створив спеціальне училище підвищеного типу, яке готувало старшокласників до вступу у заклади вищої освіти і мало статус закладу середньої освіти другого ступеня, а Німецькою радою з питань освіти розроблено «Структурний план освіти», що охоплював усю систему освіти від початкової загальноосвітньої до професійної.

Аналіз матеріалів дослідження підтверджує, що професійна освіта зазнавала певних проблем, серед яких такі як фінансування, низька успішність окремих студентів, обмежена кількість навчальних місць тощо. У зв'язку з цим були створені позапідприємницькі навчальні центри, що давало додаткові навчальні місця та додаткову професійну підготовку, впроваджувалися в навчання інноваційні та комунікативні технології. Теоретичне навчання базувалося на наступних основних блоках предметів:

- загальні: суспільствознавство, соціалістичне право, економіка, фізична культура;
- дисципліни для певної групи професій: основи технічних дисциплін, основи програмування, основи обчислювальної техніки;
- спецдисципліни для обраної професії чи напрямку.

Загалом, усі навчальні предмети класифікувалися на ідеологічні, економічні, математичні, природничо-наукові, технічні, технологічні; предмети для вивчення засобів і предметів праці (технічні та будівельні матеріали); для вивчення технологій і організування праці; для вивчення засобів комунікації (рідна та іноземна мова, креслення і т.д. [12, с. 165]. З плином часу та світового розвитку

економіки і науки виникла потреба ввести в систему освіти інші нові предмети такі як електротехніка, механіка, обробка металу та ін.

Об'єднання Німецької Демократичної Республіки та Федеративної Республіки Німеччина у 1990 році у єдину країну черговий раз спровокувало зміни в освітньому середовищі, що викликали низку проблем: підприємства у зв'язку із скороченням, приватизацією та закриттям змушені були відмовитися від прикріплених до них фахових шкіл, тобто учні не мали змоги навчатися, а викладачі працювати. Це питання було вирішено за допомогою розроблених нових програм, федеральним урядом, федеральною службою працевлаштування та земельними органами. Зміст професійної освіти Німецької Демократичної Республіки та Федеративної Республіки Німеччина мав відмінності. У НДР переважали професії пов'язані з випуском продукції та сільським господарством, а в ФРН приблизно однаково професій припадало на сферу обслуговування та ремісничо-технічну і сільськогосподарську. У зв'язку з впровадженням дуальної системи навчання федеральними (державними) та земельними органами влади було надано необхідну кваліфікацію викладачам та майстрами, заклади професійної освіти отримали необхідну нормативну базу, поставлено питання розбудови позапідприємницьких навчальних центрів на нових землях для забезпечення навчальними місцями та якістю професійної освіти [2].

На початку XXI ст. ситуація навколо початкової професійної освіти Німеччини поступово стабілізувалася: постійно оновлюється навчально-методичне забезпечення, покращуються умови професійної підготовки (застосування нових технологій навчання, збільшення винагороди учням під час виробничого навчання) [7, с. 23].

Сучасна система освіти Німеччини включає:

- освіту початкового ступеня (Grundschule), тобто початкова школа, навчання в якій триває 4 роки (у Берліні і Бранденбурзі – 6 років) і діти віком 6-7 років протягом двох років їм не ставлять оцінки і не ділять на класи, а тільки складають загальну характеристику їх успішності.

- середня освіта першого ступеня: навчання триває протягом 5-6 навчального року (фактичних 2 роки) і має профорієнтаційне спрямування, тобто за цей період учень має можливість дослідити свої нахили та виявити бажаний напрямок подальшого навчання. До закладів що надають освіту першого ступеня можемо віднести головну, реальну школу, гімназію або спеціальну школу (в окремих землях є регуляторна школа – Тюрингія, і вторинна школа – Саксонія-Ангальт) Великої популярності набувають єдині школи (Gesamtshule), де учні проходять навчання з 1 по 10 клас і отримують атестат про неповну середню освіту;

- середня освіта другого ступеня надає професійну або допрофесійну освіту і є обов'язковою, отримати її потрібно до досягнення 18 років. Найбільш поширеними є професійні школи, що працюють за дуальною системою та неповним тижневим навантаженням та професійні спеціалізовані училища, додаткові професійні училища, спеціальні училища підвищеного типу, гімназії вищого ступеня та професійні гімназії з повним тижневим навантаженням.

Зклади освіти другого ступеня поділяються на два типи: Berufsfachschule – (професійно-технічні училища) – навчання триває два роки і видається диплом професії. Fachhoberschule – навчання триває два роки і видається атестат про закінчення середньої освіти, який дозволяє вступати у заклади вищої освіти (Fachhochschulreife), Також існують спеціальні школи (Fachschule), де випускники старших та реальних шкіл можуть підготуватися до здачі іспитів на атестат зрілості, що також дозволяє вступати в університети. Таку можливість і дає і гімназія або спеціальні підготовчі курси (Studienkolleg). Професію також можна отримати у приватних фахових школах (Fachhochschulreife) [7].

До закладів вищої освіти відносяться університети (Universitaet), технічні університети (Technische Universitaet), вищі спеціальні школи (Fachhochschule) різні спеціалізовані ЗВО (педагогічні, теологічні, музичні, художні), а також є спортивні (Sporthochschule) та медичні (Medienhochschule). Загалом в Німеччині більше 100 університетів, більше 50 вищих художніх, музичних шкіл і вищих шкіл кінематографії, більше 150 вищих спеціальних шкіл Fachhochschule та інших, загалом їх є 470.

Навчання в будь-якому німецькому вищій поділяється на базовий курс (Grundstudium) і професійний курс (Hauptstudium), кожен тривалістю мінімум 4 семестри. Перший завершується здачею проміжних іспитів (Zwischenprüfung) або переддипломного іспиту (Diplom-Vorprüfung). У цей період навчальний план має включати 20 і більше годин занять у тиждень з обов'язкових предметів і семінари (кількість обов'язкових годин може змінюватися в залежності від факультету). У завершальний період навчання з'являється більше предметів на вибір.

У навчально-виховному процесі застосовують різні форми організації навчання: лекції, семінари, контрольні роботи, практичні заняття та екскурсії. Під час семінарів, контрольних і практик вимагаються усні чи письмові роботи, за які студент отримує курсовий сертифікат, необхідний як під час підсумкового іспиту, так і під час переходу на наступний рівень навчання. Він є головним засобом контролю якості навчання упродовж навчального року. Розширюється залучення старших студентів до різного виду тьюторської роботи з молодшими студентами, яка є оплачуваною

Дані про успішність заносяться в аналог української залікової книжки (Scheine). Тривалість навчання у вищій – від 8 до 12 семестрів. По закінченні навчання в залежності від спеціальності і типу ЗВО здається або дипломний іспит (Diplom), або іспит на ступінь магістра (MA), або державний іспит (Staatexamen). Кінцеві результати навчання учнів чи студентів оцінюється за 6-бальною системою: дуже добре (1); добре (2); задовільно (3); достатньо (4); недостатньо (5); незадовільно (6) [6].

Випускники університетів мають право продовжити наукову діяльність в аспірантурі (докторантурі) і по закінченні захистити дисертацію. Після закінчення аспірантури та захисту кваліфікаційної роботи можна отримати ступінь доктора філософії Phd.

Будучи одним з ініціаторів і активних учасників процесу європейської інтеграції в галузі освіти, починаючи з 1999 р., Німеччина досить обережно реформує свою систему вищої освіти, намагаючись зберегти свої освітні традиції.

Ряд поправок до Закону про вищу освіту 1998 року закріпили мінімум необхідних вимог для реалізації Болонської декларації, надавши їм статус доповнюючих національну освітню систему. Закладам вищої освіти Німеччини було надано право вибору підготовки студентів, як за класичним, так і за новим європейським варіантом підготовки бакалаврів та магістрів. Для другого варіанту законодавством передбачено нові механізми акредитації програм і курсів, а також нова система оцінки якості освіти.

Для оцінки якості і забезпечення стандартів нових навчальних курсів і присуджуються ступені бакалавра та магістра, створюється міжінституційна система забезпечення якості, яка доповнює системи управління якістю освіти у вишах. В рамках цієї системи Конференція міністрів освіти і культури та Конференція ректорів університетів затвердили акредитаційну систему, що об'єднує Центральну акредитаційну міжземельну раду і різні агентства для незалежної оцінки змісту та якості нових навчальних курсів. Німеччина також включена в процес взаємодії з мережею європейських агентств оцінки якості освіти. У вересні 2000 р. Конференція міністрів освіти і культури прийняла основні критерії для введення кредитної системи та модульного принципу навчання, а з 1 жовтня 2001 р. федеральний уряд і уряди земель підтримали новий пілотний проект «Розвиток системи кредитів у закладах вищої освіти», в який включилися тринадцять земель з 33 проектами. Проект спрямований на забезпечення порівнянних стандартів для розподілу кредитів за модулями основній (обов'язковій) програми навчання, введення адаптованої системи для екзаменаторів та впровадження кредитної системи в навчальний та екзаменаційний процес. Розвитку кредитної системи сприяла підтримка Групи розвитку, що складається з представників федерального уряду, урядів земель, зовнішніх експертів від Конференції ректорів, Німецької служби академічних обмінів (DAAD), Центрального агентства розвитку та акредитації в Ганновері (ZEVA). Протягом 2000-2001 років 185 ЗВО Німеччини адаптували європейську систему перерахування кредитів (ECTS) з 1340 дисциплін.

Регулятивну та управлінську функцію професійною освітою здійснюють: Федеральне міністерство освіти і науки, члени якої розробляють стандарти початкової професійної освіти та реко-

ментації, координують діяльність навчальних закладів, ведуть контроль за дотриманням Закону «Про професійну освіту», слідкують за роботою підпорядкованих їм земельних урядів, що в свою чергу визначають тривалість навчання та затверджують навчальні програми; Федеральний інститут професійної освіти, який веде партнерську співпрацю з роботодавцями, профспілками та федеральними землями і веде законодавчу та консультативну діяльність в сфері професійної освіти; уповноважені органи роботодавців та профспілок обов'язок яких є забезпечення матеріально-технічної бази та сприятливих умов у процесі навчання, а також контролюють якість профпідготовки; промислові, торгово-промислові палати та професійні школи з підприємствами-партнерами (дуальна система) – регулюють навчальний процес на рівні контролю навчальних закладів, підприємств-партнерів, здійснюють оцінку якості підготовки студентів, затверджують терміни навчання та проведення проміжних і кваліфікаційних іспитів, створюють екзаменаційні комісії; «Постійна конференція міністрів освіти і культури федеральних земель Німеччини» є органом управління освітою і культурою, які вирішують спільні питання стосовно професійної освіти між федеральними землями та потребами країни і постанови якої є рекомендаційними та можуть бути впровадженні в процес після їх затвердження рішенням уряду землі [7, с. 28-33].

Висновки. Німецька освіта протягом свого становлення пропагувала працьовитість, прагнення до знань, дисциплінованості, пунктуальності та грамотної послідовності. Якість сформованих компетентностей на кожному рівні отриманої освіти ретельно контролюється перевіряється, що дає змогу набувати нові компетентності з урахуванням принципу наступності.

Німеччина, як одним з ініціаторів і активних учасників процесу європейської інтеграції в галузі освіти, Німеччина досить обережно реформує систему вищої освіти в умовах Болонського процесу. Уся робота щодо створення загальноєвропейської освітньої зони в Німеччині є скоординованою та підкріпленою діяльністю різних організаційних структур і спрямована на освіченість усіх верств населення. Існує чітка нормативно-законодавча база, на основі якої відбувається реформування системи вищої освіти країни в контексті вимог Болонського процесу, що забезпечує єдність всіх складових педагогічного процесу. До подальших напрямів дослідження відносимо вивчення системи підготовки бакалаврів у сучасній професійній освіті Німеччини.

Список літератури:

1. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині: Монографія. – К.: Вища школа, 1998. – 207 с.
2. Авраменко М.М. Профільне навчання в середній школі Федеративної Республіки Німеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / М.М. Авраменко. – К., 2007. – 20 с.
3. Афанасьев А.Н. Болонский процесс в Германии // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5.
4. Васюк О. Реформування вищої освіти Німеччини // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 4. – С. 48-50.
5. Досвід управління системою професійно-технічної освіти у федеративній республіці Німеччині та його ефективність [Електронний ресурс].
6. Дмитерко О.В. Стан розвитку освіти й культури у сучасній ФРН: навч. посібник / уклад. О.В. Дмитерко. – Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2013. – 83 с.
7. Козак Т.Б. Професійна підготовка молоді в Німеччині: Монографія / Т.Б. Козак; за ред. В.А. Поліщук. – Тернопіль, 2016. – 254 с.

8. Марчук Е.В. Современные тенденции развития начального профессионального образования в Германии // Вестник ТГПУ. – 2007. – Выпуск 7(70). – С. 144-145 (Педагогика).
9. Мельниченко Б. Система шкільної освіти у Федеративній Республіці Німеччини // Історія в школі. – 2001. – № 5. – С. 17-21.
10. Німеччина у фактах. – Франкфурт-на-Майні, 1996. – 431 с.
11. Топоров Д.А. Обеспечение качества профессионального образования в Германии: дис. доктора педнаук: 13.00.01 / Топоров Дмитрий Анатольевич. – М., 2005. – 311 с.
12. Хайнце К. Учебный процесс в профессионально-технических заведениях: профпедагогика / Хайнце К., Гейтер Е., Симон Г., пер. с нем. – М.: Высшая школа, 1985. – 223 с.
13. Щербак Л. Досвід управління системою професійно-технічної освіти у Федеративній Республіці Німеччини та його ефективність. Режим доступу: http://www.snvent-vet.org.ua/pdf/ukr/Німеччина_ed.pdf.

Наконечная М.В.

Львовский технико-экономический колледж
Национального университета «Львовская политехника»

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ГЕРМАНИИ В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Аннотация

Образование Украины на современном этапе её развития требует глубоких содержательных реформ, а необходимость в высококвалифицированных специалистах обусловили необходимость изучения и внедрения зарубежного опыта. В статье рассмотрена система профессионального образования Германии, поскольку Германия как одна из стран-членов Болонской содружества имеет высокий уровень образовательных стандартов, является высокоразвитой страной в экономическом, социальном и индустриальном плане, а модель образовательного процесса является заимствованной многими странами. Профессиональное образование в Германии началось с ремесленных школ, а впоследствии и в развитии общества, начальные школы (1-4 классы), реальные, специальные, популярные школы, гимназии (5-9, 10 классов), профессионально-технические училища, специальные школы, профессионально-технические училища, университеты. В статье анализируется развитие профессионального образования в Германии с точки зрения его поэтапного построения и учета факторов, способствующих формированию качественной эффективной профессионального образования в целом, высшего профессионального образования, в том числе в историческом контексте и с точки зрения современности.

Ключевые слова: профессиональное образование, дуальная система, профессиональная высшая школа, начальная, реальная, народная школы.

Nakonechna M.V.

Lviv Technical and Economic College
National University «Lviv Polytechnic»

PROFESSIONAL EDUCATION IN GERMANY IN THE CONTEXT OF HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS

Summary

Education of Ukraine, at the present stage of its development, requires profound meaningful reforms, and the need for highly skilled specialists has necessitated the study and implementation of foreign experience. The article examines the system of vocational education in Germany, as Germany as one of the member countries of the Bologna community, has a high level of educational standards and is a highly developed country in the economic, social and industrial areas, and the model of educational process is borrowed by many countries. Vocational education in Germany began with craft schools, and later with the development of society, primary schools (1-4 classes), real, special, folk schools, gymnasiums (5-9, 10 classes), vocational schools, special schools, vocational schools, universities were created. The article analyzes the development of vocational education in Germany from the standpoint of its step-by-step construction and taking into account the factors contributing to the formation of high-quality effective vocational education in general, higher professional education in particular in the historical context and from the standpoint of the present.

Keywords: vocational education, dual system, vocational school, elementary school, real, folk schools.